

gegevens over *deperdita* houden dan hun waarde, met uitzondering van het Hollandse deel, dat ook in een RGP-deel beschikbaar zal komen. Maar beide publicaties zullen nog wel even op zich laten wachten. We mogen daarom blij zijn dat de inventaris er nu al is. We zouden wensen dat er meer onderzoekers waren die Paravicini's stelling huldigden 'es sei besser, etwas zu tun als es aus übertriebener Sorge zu lassen' (40).

Antheun Janse

J. van Biezen, *Het Nederlandse orgel in de Renaissance en de Barok, in het bijzonder de school van Jan van Covelens* (Muziekhistorische Monografieën XIV (2 banden); Utrecht: Koninklijke vereniging voor Nederlandse muziekgeschiedenis, 1995, 822 blz., ISBN 90 6375 154 0).

De in de reeks *Muziekhistorische Monografieën* (editor Arend Jan Gierveld) van de Koninklijke VNM als deel XIV verschenen, in twee aparte delen uitgegeven studie van Jan van Biezen vormt het resultaat van jarenlang onderzoek naar het Nederlandse orgel in de Renaissance en Barok. Spoedig na zijn benoeming aan de Rijksuniversiteit te Leiden greep de auteur in 1976 de mogelijkheid aan, het onderzoeksproject 'Nederlandse orgels tot ca. 1650' te starten. In het kader van dit onderzoek, waarbij voor het eerst op systematische wijze gebruik werd gemaakt van bewaard gebleven materiaal van de instrumenten zelf, werden tienduizend orgelpijpen uit de periode ca. 1440-1740 onderzocht, werden verscheidene tienduizenden maten opgenomen en ongeveer evenzovele inscripties genoteerd. Bij het analyseren van de aldus verkregen gegevens was het doel vooral, de oorspronkelijke registers waartoe deze pijpen hadden behoord te identificeren en aldus de originele disposities van de instrumenten vast te stellen.

In zijn Voorwoord merkt Van Biezen op dat twee belangrijke ontdekkingen zijn gedaan. Tot nu toe werd algemeen aangenomen dat het bovenwerk na 1500 zijn intrede deed. Op grond van studie van de vijftiende-eeuwse elementen in het orgel van de St.-Nicolaas te Utrecht en van documenten uit de periode ca. 1440-1500 werd echter duidelijk dat bij Nederlandse orgels uit die tijd al bovenwerken voorkwamen. In de tweede plaats leidden inscripties op het zestiende-eeuwse pijpwerk in het orgel van de St.-Nicolaas te Utrecht en het feit dat de mensuren van de open fluit-registers van dit instrument en van het kleine orgel uit de St.-Bavo te Haarlem gelijk zijn tot de conclusie dat er via Comelis Gerritsz. een directe relatie is geweest tussen Jan van Covelens en de zogeheten Utrechtse school. Hieruit kan worden afgeleid dat Van Covelens als de eigenlijke vader van de Nederlandse orgelbouw moet worden beschouwd. Dit gegeven is door Van Biezen aangegrepen om zijn onderzoeksveld af te bakenen: de publicatie heeft voornamelijk betrekking op de orgels van deze bouwer en zijn school.

Ondanks de afbakening ervan is de studie dermate omvangrijk geworden, dat deze in twee boeken — deel I en deel II — is uitgegeven. In deel I wordt de ontwikkeling van het Nederlandse orgel in de Renaissance en Barok chronologisch geschetst. In deel II wordt (alfabetisch naar plaatsnaam) verslag gedaan van de orgels die oud materiaal bevatten en wordt een overzicht van hun geschiedenis gegeven. De publicatie van de onderzoeksresultaten in twee boeken en de wijze waarop het aangeboden materiaal is gerubriceerd dragen bij tot de lezersvriendelijkheid en maken het werk praktisch in het gebruik. Onhandig is echter dat de inhoud van deel II (slechts) staat vermeld in deel I: voor het overzicht van de in deel II behandelde orgels moet men steeds het andere boek raadplegen (een fotokopie kan een eenvoudige oplossing vormen).

Zoals we in voetnoot 2 op pagina 9 lezen, leidde Van Biezen in het collegejaar 1986-1987 een

werkgroep over 'Nederlandse orgels tot ca. 1650' aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Hij memoreert de 'stimulerende samenwerking met een aantal doctoraalstudenten in de muziekwetenschap', die echter niet met name worden genoemd. Wel met name genoemd wordt Koos van de Linde, wiens medewerking aan het project 'van essentieel belang is geweest', zij het dat de lezer dit via een voetnoot moet vernemen (10). Zijn medewerking verklaart tevens de door Van Biezen doorgaans gehanteerde 'wij'-vorm: deze 'is dan ook vaak letterlijk op te vatten' (*ibidem*) — een formulering die overigens per geval geen uitsluitel geeft over de status van de meervoudsvorm.

De auteur ondertekent zijn Voorwoord met de toevoeging 'voorjaar 1992'. De voetnoot hierbij luidt: 'Vanaf de voltooiing van het manuscript tot aan de publikatie ervan, twee jaar later dan was voorzien, is de tekst in principe gelaten zoals hij was. Een paar in de tussentijd noodzakelijk geworden aanvullingen is [sic] in de voetnoten verwerkt'. Ofschoon objectief weergegeven, blijkt hieruit tussen de regels door teleurstelling. Is de taalkundige onjuistheid in deze voetnoot wellicht een reminiscentie aan technische problemen waarmee het manuscript in de periode 1992-1995 is geconfronteerd? Dit geldt mogelijk ook voor het cryptisch aandoende, op pagina 794 opduikende '**KMMD**' (dat in het errata-vel gevraagd wordt te schrappen), terwijl het soms wel, dan weer niet laten inspringen van alinea's onrustig en inconsequent aandoet.

Hoewel de beslissing om enkele in de periode 1992-1995 noodzakelijk geworden aanvullingen slechts in voetnoten te verwerken begrijpelijk is — wijzigingen in de tekst zouden het productieproces waarschijnlijk nog meer hebben vertraagd — neemt dit niet weg dat de keuze om in deel II bondige omschrijvingen per orgel te geven, de actualiteit daarvan in gevaar brengt. Dit blijkt nu bijvoorbeeld reeds uit de bespreking van het Duyschot-orgel in de Lutherse Kerk te Middelburg, waarin de nieuwste feiten ontbreken. Van dit orgel werd in 1994 en in het voorjaar van 1995 het rugwerk gerestaureerd. Tevens werd het instrument in een historische stemming gezet — de Kirnberger IH-stemming (deze heeft een zuivere grote terts C-E, wat aansluit bij de middentoonstemming die het hoofdwerk in 1708 moet hebben gehad) — waardoor muziek uit de achttiende eeuw veel beter tot haar recht komt.

Een ruimer aantal afbeeldingen had tot verheldering kunnen bijdragen, dan wel de noodzaak tot het elders opslaan daarvan (bijvoorbeeld van de negentiende-eeuwse tekeningen van het orgel te Amersfoort — vergelijk 463-464) kunnen wegnemen. In de uitvoerige literatuurlijst en het dito register van personen is de naam van Gert Oost opvallend afwezig, ofschoon diens dissertatie *De orgelmakers Bätz (1739-1849)* uit 1975 een familie tot onderwerp heeft, waarvan ook in de onderhavige studie telgen aan bod komen.

In het algemeen maakt de publicatie — met ruim twintig pagina's tellende 'samenvattingen' in het Duits en het Engels — een verzorgde indruk. Het betreft een werk van hoog niveau dat niet alleen voor in orgelbouw geïnteresseerden belangwekkend is; ook anderen, zoals bijvoorbeeld zij die informatie wensen over het register- en klaviergebruik bij Jan Pieterszoon Sweelinck en Anthoni van Noordt, vinden hier waardevolle gegevens.

A. A. Clement

M. Debae, *La bibliothèque de Marguerite d'Autriche. Essai de réconstitution d'après l'inventaire de 1523-1524* (Leuven, Parijs: Peeters, 1995, xxiii + 689 blz., ISBN 90 6831 730 X (Leuven), ISBN 2 87723 264 6 (Parijs)).

De bibliotheek van Margareta van Oostenrijk is al verschillende malen het onderwerp van een